

MARIANO FERNÁNDEZ ENGUITA,
Trabajo, escuela e ideología,
 Madrid: Akal, 1985.

L'obra que presentem és una reelaboració de la tesi doctoral de l'autor, la qual sota el títol *La crítica de la educación y de la enseñanza en Marx* va ser llegida a Madrid l'any 1982.

És sobradament conegut que els textos que Marx va dedicar explícitament al sistema d'ensenyament foren pocs i a ells es refereix l'autor en els dos últims capítols del llibre, però per poc que hom reflexioni sobre la problemàtica marxiana ha de reconèixer que l'educació en un sentit general hi ha d'ocupar un dels llocs preferents.

Vet ací perquè el llibre que ens ocupa més que un tractat de sociologia de l'educació se'ns mostra com un compendi crític del conjunt de la ciència social marxista o si més no d'una bona part d'ella. Això no obstant, l'objectiu explícit de l'autor és parlar-nos d'educació i, en conseqüència, fa un treball crític molt ben documentat dels conceptes marxistes que necessita per donar compte dels temes educatius i n'ofereix una reformulació o en dona la seva pròpia interpretació quan li sembla convenient.

L'obra conté, doncs, dos aspectes diferents encara que entrelligats. D'una banda un resum crític ben documentat de la teoria marxista de la societat i de la cultura, i de l'altra un plantejament actualitzat dels sistemes d'ensenyament des de la perspectiva de la sociologia i de l'economia de l'educació d'orientació marxista.

La reflexió de Fernández Enguita abraça tant la problemàtica més pròpia del Marx jove, la teoria de l'alienació, per exemple, com la del Marx madur, el sistema d'ensenyament i les relacions de producció o el sistema d'ensenyança i la lògica actual del capital. A partir d'una anàlisi acurada dels textos ens mostra la continuïtat d'ambdues problemàtiques amb les superacions i replantejaments lògics però sense ruptures irreconciliables.

És fa difícil en una breu recensió donar compte adequadament de tots els

temes que tracta el llibre; per això hem escollit el camí fàcil de fer una referència als que ens han semblat més interessants.

L'autor es planteja àmpliament la relació entre coneixement i praxis i resulta estimulante veure tractada en termes de la tercera tesi sobre Feuerbach la clàssica problemàtica entre el canvi de la societat i el canvi de l'escola. Com ens diu Marx: «La coincidència de la modificació de les circumstàncies i de l'activitat humana solament pot concebir-se com a pràctica revolucionària.»

Fernández Enguita tracta àmpliament sobre la teoria de l'alienació i ens ofereix una intel·ligent integració crítica entre les versions corresponents als primers escrits de Marx i les corresponents a l'anàlisi fet al *Capital* sobre el fetitxisme de la mercaderia.

És central en l'obra que ens ocupa el tema de la gènesi de la ideologia, la qual s'origina fonamentalment com a consciència de les relacions de producció. La inversió ideològica de la realitat no és un simple error de la consciència i l'èxit espectacular d'una determinada forma d'inculcació, sinó més aviat l'expressió conscient d'una realitat invertida. En les societats capitalistes el treball funciona com si fos el producte del capital i no al revés, per posar només un exemple encara que fonamental.

L'organització capitalista del treball, en la seva forma actual, és la que genera un procés creixent de divisió i per tant de desqualificació d'un nombre cada vegada més important de tasques i troba la seva correspondència en l'escola per executar i l'escola per dirigir i pensar. La crisi actual i les tendències que s'apunten han servit clarament per deixar obsoletes les utòpiques teories del capital humà permetent-nos retrobar el valor d'aquest discurs marxista sobre la divisió del treball i la desqualificació d'una part important de la mà d'obra.

La importància de l'escola com a institució que genera ideologia no la veu l'autor tant a partir d'una tasca explícita d'inculcació que també hi pot ser, sinó més aviat a partir de la pràctica escolar i la seva traducció en la consciència dels infants i adolescents.

L'isomorfisme entre l'organització escolar i l'organització del treball són destacats per l'autor i remarcats com el nucli fonamental de la gènesi ideològica. En aquest marc passa revista a diferents aportacions fetes pels sociòlegs sobre l'escola contrastant-les i avaluant-les críticament.

Finalment connecta amb alguns temes centrals de l'economia de l'educació. D'una manera molt suggestiva ens mostra la tendència actual del capital a enviar sectors que tradicionalment han estat en mans del sector públic, com l'ensenyament i la sanitat, com a forma de contrarestar la tendència decreixent de la taxa de guanys. En aquest context la tendència a invertir en la producció de béns materials de cara a l'ensenyament —ordi-

nadors, màquines d'ensenyar, etc.— no és tant, segons l'autor, perquè la inversió en serveis no sigui productiva, sinó perquè aquesta última dificulta més que la primera la penetració del capital monopolista.

El neoliberalisme tan de moda en el món occidental i les mateixes propostes d'Ivan Illich i Everest Reiner sobre la desescolarització són analitzades críticament a partir de la teoria marxista. En aquest context econòmic la temàtica del treball productiu i improductiu, que tanta tinta han fet córrer, hi troben, en una àmplia digressió, un tractament ben interessant i aclaridor.

Si haguéssim de formular alguna crítica a l'obra ens limitariem a dir que a vegades l'excessiva erudició, probablement per tractar-se del resultat d'una tesi, dificulta la comprensió i fa perdre el fil d'allò que és fonamental.

En definitiva, es tracta, a parer nostre, d'una obra molt interessant, ja que des d'una perspectiva no dogmàtica i rigorosa aconsegueix donar unitat a un conjunt de treballs sobre educació que s'havien fet des d'una perspectiva estrictament marxista o influenciada per Marx.

El llibre conté un pròleg del professor Lerena on ressalta les aportacions de l'obra i en fa un judici positiu. El llenguatge recargolat, al qual ja ens té acostumats, ens recorda una vegada més que la «cultura» es cosa d'elegits i els «codis lingüístics», un bon mecanisme de selecció. Una imatge plàstica prou adient per, un llibre de sociologia de l'educació.

JOSEP M. MASJUAN I CODINA